

ZSEB-PARAINESIS MAGYAROKNAK

DEMETER Szilárd: *A valahol szabadsága. Rendhagyó hazaszótár.*

Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány,
Budapest, 2023. 275 oldal, 2500 Ft

„Hallom, Demeternek új kötete jön a könyvhétre. Legalább valami önálló, vagy csak összegereblyézte, ami épp a fiókjában volt?” – tette fel a kérdést jól értesült kollégám még a tavaszon. Eltűnődtem, aztán csak annyit mondtam, is-is. A válasz zsigeri volt, de csupán később értettem meg, milyen pontosan és milyen fontosat kérdezett az illető. Hiszen *A valahol szabadsága című kötet politikaelméleti alapfogalmakat helyezett megélt önéletrajzi kontextusba*, és ehhez különböző saját és vendégközvegeket alkot és használ fel. Csupán a legfontosabb címszavakat sorolva: áldozati kultúra, állam, állampolgár, anyanyelv, BLM, ellenzékiesség, fenntarthatóság, *gender*, háború, haladás (progresszió), haza, hit, Isten, kommunizmus, konzervativizmus, kultúra (azon belül kultúrafogyasztó, kultúrahordozó és kultúrateremtő típus), kultúrpolitika, kultúrstratégia, LMBTQ+, liberális/liberalizmus, migráció, multikulturalitás, nemzet, oktatás, szabadság, szétfejlődés, társadalmiasítás, tolerancia, történelem, transznem, tudás, valóság, *woke*.

Mármost e „rendhagyó hazaszótárban” kifejtett gondolatok egytől egyig az életrajzilag azonosítható közéleti személyiség, Demeter Szilárd író, filozófus, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója világ- és értékszemléletét tükrözik, még akkor is, amikor a szerző saját korábbi szépirodalmi műveiből (leginkább a 2018-as *Hármasoltár*ból) köszönnek vissza részletek. Hiszen ki tagadná, hogy az író és hőse, filozófus és műve – ha nem is azonosítjuk őket naivan egymással – elidegeníthetetlen kapcsolatban voltak, vannak és lesznek az idők végezetéig. Akár regényhőséről, a székely Kistarisznyáról olvasunk, akár intézménye főigazgatója mesél József Attila írógépének szerepéről-jelentőségéről, akár Orbán Viktor miniszterelnök mondatait interpretálja az „apokalipszis kertészének” szerepére aspiráló kultúrateremtő, minden esetben Demeter

Szilárd szól hozzánk. Bár vannak irodalmi kvalitásai, *A valahol szabadsága* nem regény; a XXI. Század Intézet 21 című – „kortárs problémákra kortárs gondolatokat” kínáló – népszerű-tudományos zsebkönyvsorozatában látott napvilágot, s a Bálványosi Szabadegyetemen debütált. Vállaltan elfogult és szubjektív, de vallomásossága egyúttal erő és hitelesítő instancia is. Akadnak ugyan a kötetben tematikus ismétlődések (hiszen a szócikkek többsége egy-egy alkalomhoz kötődően – kiállítás megnyitó, ünnepi beszéd, blogbejegyzés, elő- vagy utószó gyanánt) született, de fogjuk fel ezt a sajátosságot a kötet retorikai programjának. Nem súlykolás tehát, hanem hangsúlyozás. Nem ismétlés, hanem nyomatékosítás.

Demeter Szilárd, lényegében az összes általam ismert és nagyra becsült íróhoz (így a kötetben előszeretettel emlegetett József Attilához, Kertész Imréhez és Petri Györgyhöz) hasonlóan, pályakezdése óta egyetlen könyvön dolgozik. Azt a könyvet írja, amelyet írnia *kell és adatott*, vagyis amelynek a megírását küldetése szerves részének tekinti. Nyelve, értékrendje, hangja kialakult, stílusa olvasmányos, körvonalazódó szándéka inkább fölvilágosító, példamutató, együttgondolkodásra inspiráló, semmint didaktikus, pláne nem szórakoztató. Öt évvel ezelőtt a *Hármasoltár* egyik kritikusa posztmodernnek nevezte a Demeter-kötet elbeszélés-módját. A posztmodern jellegzetességek, a monológ dominanciája, a töredezettség, a műfaji sokszínűség, a vendégközvegek használata, az irodalmi utalások gazdagsága, a nyelvi játékoság és az ironia most is jelen vannak. Már maga az alcímnek tekinthető műfaji megnevezés is egy létező tudományos szövegtípus ironikus kiforgatásának tűnik. Ugyan miféle szótár az, amelyben a tételek nem ábécésorrendben követik egymást? – háboroghat a konzervatív kritikus. A dekonstrukció filozófiáján és esztétikáján nevelkedett bíráló ellenben

ünnepelhet: e szabálytalan, látszólag centrum és rendezőelv nélküli szövegre könnyű ráütni a posztmodern bélyegzőt. De bizony tévednének mindketten! Demeter Szilárd könyve nem posztmodern – csupán *szabad*. Ha mindenképpen kategorizálni kívánjuk, akkor sokkal inkább *modern* – akárcsak a „minden egész eltört” tisztánlátását képviselő Ady vagy a „kertész leszek, fát nevelék” József Attilája. A „rendhagyó hazaszótár” szerzőjének *programja* van – nem függetlenül a világ állapotától (s természetesen az Orbán-kormány kultúrpolitikájától sem, amelynek maga is artikulálója). Demeter egyértelműen és nyílt sisakkal az ellen hadakozik, hogy megadjuk magunkat a körülmények kényszerítő hatalmának, hogy feladjuk elveinket, értékrendünket s ezáltal önmagunkat, kiszolgáltatva a kalkulálhatatlan jövő kényének-kedvének szűkebb és tágabb közösségünket. Hogy programalkotás helyett továbbra is az állapot leírásával bíbelődjünk. Hogy elfogadjuk példának okáért az általunk tolerált (értsd: tiszteletben tartott) homoszexuális életközösség jogi és/vagy szentségi „házassággá” nyilvánítását; vagyis a szavak értelmének és eredeti jelentésének a diktatúrákra jellemző megsemmisítését. „Amerikai bárki lehet, de indiánnak születni kell” – összegzi aforisztikus tömörséggel azonosságtudatának fundamentumát *A valahol szabadsága* szerzője. Kedvenc filozófusához, Heideggerhez csatlakozva, gondolkodni hív bennünket a *cancel culture* nyelvi diktatúrája idején.

„Gondolom, ez is afféle propagandaanyag lesz” – provokálta a már idézett kollégám a „rendhagyó hazaszótár” korrektorát (aki – félreértések elkerülése végett – azonos e sorok szerzőjével). Hanem erre már kipukkadt belőlem a nevetés. Éppen ellenkezőleg! – feleltem. Propagandát az ír, aki meg van győződve arról, hogy minden tökéletesen rendben van, s így csupán dicsérnie, védelmeznie, reklámozni kell – az élcsapat nevében – az egész „miskulanciát”, esetleg pont fordítva: aki régóta nem hisz már az ügy fontosságában, vagy soha nem is hitt, ezért a kívülálló hűvös cinizmusával hazudik bele a tömegek szemébe. Csakhogy a „rendhagyó hazaszótár” szerzője nem mondható éppenséggel sem cinikusnak, sem magabiztosnak. A bicskázó, bagózó, piáló-bunyózó székely mokányberci (legalábbis e kötet „elbeszélő énje”, mert a szerzőt magát személyesen nem ismerem) tele van szorongással, aggodalommal, indulattal és tettvágygal. Szakmai etikáját éppen ezért gyermekeinek perspektívájára alapítja. Csak egyféleképpen cselekedhetsz helyesen, üzeni, ha a gyermekeid szemén keresztül nézel a dolgokra. Létérzékelését a világ (s benne a saját) sorsát illető bizonytalanság és a higgadt szerepértelmezés kettőssége uralja. „A pesszimizták szerint épp a nyugati civilizáció és kultúra végnapjait éljük. Nem tudom, hogy ez

bekövetkezik-e, vagy hogy mi következik egyáltalán. De ha igazuk lesz, és tényleg összedől ez az egész miskulancia, akkor nem tudok annál értelmesebb választ, mint hogy az apokalipszis kertésze legyek” – olvasható az előszó zárlatában.

Adódik a kérdés: mi állhat-e konokul állhatatos szerepértelmezés hátterében? Azt hiszem, semmi más, mint az értékrend stabilitása. Ha figyelmesen vizsgáljuk az első pillantásra centrumnélkülinek tűnő, asztalfiókból összegereblyézett, *ad hoc* szövegfüzért, a kaleidoszkópszerű struktúra mélyén klasszikus rend honol. A kötet három ciklusa (*Voltunk – Vagyunk – Leszünk*) arra a konzervatív attitűdre épül, amelynek lényege – Roger Scruton meghatározása szerint – a hagyományismeretben és -tisztelőben gyökerező folytonosságtudat. Demeter könyve így módon az önazonos személyiségnek azt a belső ragyogását tükrözi vissza, amely a nemzeti büszkeség és az európai kulturális egységben való rendíthetetlen hitből táplálkozik. S ha már a tükröződéseknel tartunk, a kötetben cikluscímmé emelt „voltunk – vagyunk – leszünk” a gyakorlatba ültetve: Isten, haza, család. Isten, akitől származunk; haza, ahol élünk, halunk kell; a gyermekeink, akiknek egy nap átadjuk majd e földi lét pásztorbotját. Ennek a klasszikus hármasságnak a megélésére buzdítja olvasóit a szerző – hol saját élményei alapján egyes szám első, hol a nemzeti közösségre vonatkozó többes szám első, hol az olvasót is, önmagát is megszólító egyes szám második személyben.

Végezetül egy szubjektív történet. Úgy emlékezem rá, mintha tegnap történt volna, amikor a krisztinavárosi Szent Gellért Gimnáziumban sikerrel letett érettségi vizsgák után egy nyár közepi délutánon – immáron intézményi kötelezettségek nélkül – először léptem be a Krisztina téri templom nehéz tölgyfakapuján. Oda, ahol előzőleg „kötelező” osztálymiséken, évnnyitó és évzáró szertartásokon vettünk részt. Most a magam akaratából, az általam elsajátított és megélt kulturális javak birtokában, első római zarándokutamról hazatérve érkeztem meg Széchenyi István és Seilern Crescentia, valamint anyai nagyszüleim nászmiséjének helyszínére, hogy hálát adjak, és saját szavaimmal imádkozzam. Az a büszke, öntudatos belső ragyogás, amellyel a Porta Portesen vásárolt vadonatúj motoros csizmámban és bukósisakkal a kezemben bevonultam az atyai házba, egyszeri és megismételhetetlen lelki élmény volt – a férfivá érett tékozló kamasz visszatérése ahhoz a feledhetetlen hagyományhoz, amelyet ismer, tisztelet és szeret, amelyben otthon érzi magát, és amelyhez *mindig van visszatérés*. A világpolgárság zászlaján virító „akárhhol szabadságával” ellentétes attitűd – a *valahol szabadságának* sajátja ez – Heideggerrel szólva „adomány”, József Attila szép szavával: „ajándék”.

SOLTÉSZ MÁRTON